
Pieniä radioita – suuria ideoita

Brechttiläisen radiotestamentin perilliset

Pekka Halttula
Juhani Koivisto

Tiedonvälityksen kaksisuuntaisuutta pidetään jalona periaatteena, joka kuitenkin kaikissa tiedotustavoissa helposti saa pelkästään kuriositeettimaisia muotoja: yleisönosasto, ohjelmapäivystys tai puhelinterveiset, välineestä riippuen.

Joukkotiedotuksen yhtenä ongelma-alueena on kysymys sananvapauden laajentamisesta siten, että se koskee kaikkia joukkotiedotuksen osapuolia. Ongelman ydin liittyy yleisön asemaan tai rooliin. Tässä tarkastelun kohteena on radio, koska on perusteltua väittää, että nimenomaan radiosta on tullut kilpailun ja kokeilun alue.

Bertolt Brecht esittää radioteoriansa kirjoituksissaan vuosilta 1927-1932. Radioteorian alussa Brecht selvittää ironian sävyttämin sanakääntein ensituttavuuttaan radioon, tähän uuteen keksintöön: "Se oli valtava tekniikan riemuvoitto, nyt on mahdollista saada koko maailman kuultavaksi wienervalssit ja keittoreseptit" (Brecht 1977, 119).

Brechtin ajatelmien lähtökohtana on "kuuntelijan kapina": kuuntelija tulee aktivoi-

da ja hänestä pitää tehdä myös tuottava osapuoli. (Emt., 126) Brechtin mielestä radio alkeellisessa muodossaan vain matkii puhuttua tai laulettua sanaa levittäviä instituutioita, joiden puhetorvena radio itse asiassa toimii. Tällaisena radio on Brechtin mukaan pelkkä jakelukoneisto, jonka toisessa päässä on epämääräinen yleisö ja toisessa yhtä epämääräinen tuotanto. Tässä tilanteessa ei voida puhua kysynnän ja tarjonnan tasapainosta saati epätasapainosta. Yleisöstäkin ollaan riippuvaisia kysynnän luojana vain siten, että yleisö on olemassa vastaanottajaryhmänä, ei minkään julkisen tarpeen edustajana. (Emt., 127-128)

Jollei radioinstituution rakenteellista muutosta tapahdu, jäävät välitetyt sisällöt harmittomaksi viihteeksi. Tällaisella radiolla ei Brechtin mielestä ole yhteiskunnallista merkitystä, koska "puhtaan dekoratiivisen asenteen" (emt., 131) omaava radiotoiminta ei vaikuta yhteiskuntaan sitä kehittävästi. Brecht korostaa radioinstituution merkitystä välineenä, instrumenttina, jota käytetään ei ainoastaan kaunistamaan julkista elämää vaan ajan-

kohtaisten asioiden käsittelyyn.

Brecht arvostelee julkisia instituutioita niiden tyhjäkäynnistä ja siitä, kuinka ne eristäytyvät yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Eristyneisyydessään ne estävät todellisen tiedon kulun ja luovat illuusion yhteiskunnasta, jossa ei tapahdu mitään. Radio on se vuorovaikutuksen instrumentti, jolla tyhjäkäynti murretaan. Jos radio jakelukoneistona korkeintaan levittää erilaisia tiedotteita, niin kehittyneemmässä muodossaan radion tehtävä on antaa niille mieli. (Emt., 130)

Kuulijan kapina

Vastaanottajien ja julkisen elämän eri tahojen välisen yhteyden luojana ja ylläpitäjänä radio Brechtin mukaan saa yhteiskunnallista merkitystä. Ja kun radio organisoii kuulijan mukaan tähän toimintaan, se ei tarkoita, että yleisö on mukana vain maksavana osapuolena. Brechtin yhtenä lähtökohtana kuuntelijan aseman kohottamisessa tasa-arvoiseksi osanottajaksi tiedotustilanteessa on, että "... ei vain valisteta yleisöä, vaan myös yleisö valistaa" (emt., 131). Tässä mielessä Brecht haluaa kuulijan kapinaa.

Brechtin vaatimus kuulijan aktivoimisesta kuulostaa nykyoloissa idealistin haihattelulta. Toisaalta Brechtin radiolle esittämä tehtävä nostaa esiin vallitsevan järjestelmän puutteita.

Puhuttaessa radion mahdollisuuksista ja voimasta muiden joukkotiedotusvälineiden joukossa voidaan mainita radiogeenisinä ominaisuuksina ensinnäkin vuoropuhelun mahdollisuus. Radio antaa myös tilaa mielikuville ja on välineenä joustava sekä tarjoaa yleisölle persoonallisen läheisyyden tunteen. Kiistämätöntä on, että uusien asemien myötä määrällinen valinnan mahdollisuus kasvaa. Uudet asemat voivat myös tarjota tilaa toimitukselli-

selle vapaudelle ja kokeiluille. (Crisell 1983, 7-17, Torsvik 1984, 25)

Voimakkaasti yleistäen paikallisradiolla on kolme funktiota:

- 1) toimiminen vaihtoehtona vallitsevalle yleisradiotoiminnalle
- 2) niiden tehtäväalueiden täydentäminen, jotka valtakunnallisessa toiminnassa jäävät vähemmälle huomiolle
- 3) toimiminen kokeilun alueena, josta uudistuksilla on mahdollisuus levitä.

Kuulijasta tuottajaksi

Paikallisradioiden ohjelma-ajattelu on tietysti mitä vaihtelevin, mutta yhtenevyyttä on havaittavissa eritoten halussa ottaa kuulija mukaan ohjelmatyöhön. Naapurimaastamme Ruotsista kannattaa nostaa esiin ei-kauppallisen radiotoiminnan perusmalli. Lähtökohtana on, ettei mainosrahoitusta toteuteta. Ruotsin valtakunnallisen radioyhtiön (Sveriges Radio) paikallisradioasemat ovat kokeilleet erilaisia tapoja ottaa kuuntelija mukaan tuottavana osapuolena. Näillä kokeiluilla on pyritty löytämään vaihtoehtoisia tapoja kehittää itsenäisen radiotyön malleja. Joillakin asemilla on ohjelmistossaan säännöllisiä kuuntelijoiden tuottamia lähetyksiä, joiden teossa vakiuinen henkilökunta toimii avustajana. (Chabane 1985, 78-79)

Parlamentaarisen valtakunnanradion rinnalle on Ruotsissa rakennettu laaja lähiradiojärjestelmä (närradio). Tavoitteena on antaa erilaisille ryhmittymille mahdollisuus omavastuuperiaatteella käyttää radiota asiansa ajamiseen. Ohjelmia tuottavat yhteisöt vastaavat itse ohjelmistosta ja kustannuksista, lähetinlaitteita vuokraa Televerket. (Emt., 79)

Kokemukset pienradiotoiminnasta ovat olleet myönteisiä. Esimerkiksi Australiassa ns. yhteisöradiot lähettävät ohjelmia, joita muut radiot eivät harrasta. Yhteisöradiot tarjoavat

osallistumismahdollisuuden ohjelmanteosta kiinnostuneille kuuntelijoille. Vastaavat yritykset kansallisilla ja kaupallisilla asemilla ovat epäonnistuneet. (Law 1985, 135-136)

Vaikka paikallisradioista kaupallisilla kanavilla on joka mielessä parhaimmat resurssit, niin silti muutoshenkisintä ja jopa radikaalia linjaa edustavat erilaiset ei-kaupalliset pienradiot. Ne ovat usein vastakulttuurin edustajia, eivätkä kaikki ole omistautuneita toimimaan pelkästään tietyn harrastuksen tai aatteen puheturvena. Ne pyrkivät toteuttamaan periaatetta, jonka muut radiot ovat ehkä julkituoneet, mutta sittemmin unohtaneet: tarjota kaikille halukkaille mahdollisuus osallistua radiotyöhön. Mahdollisesta nurkkakuntaisuudesta tai toiminnan epäammattimaisesta luonteesta huolimatta pienradiot ovat esimerkki radion käytön laajentamisesta yhteistoiminnan kanavaksi. Näyttää siltä, että pienradiotoiminta eri muodoissaan on lähellä brechtiläistä ajatusta radion todellisesta tehtävästä.

Bertolt Brecht kaavaili radiosta yhteiskunnallisesti tärkeitä keskustelufoorumia, kanavaverkostoa. Brecht selvitti, miten radio joukkoviestimen mallistaan huolimatta sisältää yksityistävän prinssiipin; yksin koneen ääressä istuvan kuulijan. Mutta eristämisen sijasta kuulija tulee nostaa aktiiviseksi toimijaksi, jolloin ajankohtaiset suorat keskustelut vaikka leivän hinnasta saavat uusia ulottuvuuksia. (Brecht 1977, 129-130)

Kaupallisten paikallisradioiden yleismaailmallisesti suosittua ohjelmatyyppeä edustaa puhelinkontaktiohjelma (phone-in) eri muodoissaan. Valtaosasta puhelinohjelmia voi-

daan sanoa, että ne itse asiassa edustavat melkoisen tyhjänpäiväistä kuulijan mukaanottoa. Ovathan näiden ohjelmien keskeistä sisältöä terveisten lähettäminen, musiikkitoivomukset tai pirstaletietokilpailut ja tavoitteena kuulijakunnan sitominen kanavalle oman nimen, suosikkiaanilevyn tai tuttavan äänen kuulemisen toivossa.

Ohjelmien sisällön arvioiminen kevyeksi ei kuitenkaan sinänsä tee tyhjäksi uutta ajattelua, kuulijan mukaanottoa. Kohtuuden nimessä on lisättävä, että puhelinkontaktiohjelmalla on mahdollisuus tarttua erittäin nopeasti yhteiskunnallisiin päivän kysymyksiin ja saada eetteriin laajojen kansalaispiirien käsityksiä. Joillakin paikallisradioilla on ollut tarkoituksena säännöllisesti radioida amatööriohjelmittajien ohjelmia ja kouluttaa kuulijoita ohjelmatyöhön. Erityisesti skandinavian maiden lähiradiojärjestelmät ovat tuoneet radioaaloille sanoja määrällisesti paljon lisää.

Kirjallisuus

- BRECHT, Bertolt. Radiotheorie 1927 bis 1932. Teoksessa: BRECHT, Bertolt. Gesammelte Werke 18 – Schriften zur Literatur und Kunst I. Frankfurt am Main 1977.
- CHAABANE, Anne. Das schwedische Modell. Teoksessa: JARREN, Otfried & WIDLOK, Peter (toim.). Lokalradio für die Bundesrepublik Deutschland. Berlin 1985.
- CRISELL, Andrew. Understanding Radio.. London 1986.
- LAW, Michael. "Public Radio" in Australien. Teoksessa: JARREN, Otfried & WIDLOK, Peter (toim.). Lokalradio für die Bundesrepublik Deutschland. Berlin 1985.
- TORSVIK, Anne. Radiones framtid. Teoksessa: TORSVIK, Anne (toim.). Radio, radiojournalistikk, lydmediens framtid. Drammen 1984.